

בדרכו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

יְשֻׁבוּ בַּסֶּפֶת: הוראות והנהגות מרביה"ק בענייני ישיבת סוכה – לוקט ונערך מתוך קונטרס דקדוקי מצוות

ג. היה נזהר לסכך בענפי אילן, ולא במחצלאות השונות.

7. ראה בספר זכור לדוד (ח"ב עמ' שס"א) שהיה החזו"א מקפיד לסכך דווקא בענפים ירוקים ולא בקיינס ובלפונים. והראה לדברי הפמ"ג (סוף סי' תרמ"ג) שכתב כן להדיא, וז"ל, הסכך יהא מן ענפי אילן דווקא עם עלים, ואז יצא ידי חובתו לכו"ע, כי אף לטיש וקנים יש לפקפק בהם עתה משום גזירת תקרה, וכ"ש שיש לגמגם אם קולע קנים ועושה כמין דופן ומסכך בהם.

ד. נזהר שלא לישב בסוכתו בבין השמשות של ערב חג הסוכות.

8. כן העיד נכדו הגר"א שטיינמן שליט"א בספרו אלא. [העידו שהיו שנים שהכריע להיפך והקפיד לשבת בסוכה כבר בבין השמשות, ויעויין להלן]. ובספר ארחות רבינו הביא ששנים רבות היה הקה"י נוהג לשבת בסוכה אף בבין השמשות של ערב סוכות, אבל משנת תשכ"ה החל להקפיד שלא לישב בה בבין השמשות, ונימק טעמו משום שחושש [למחזיז] כבל תוסף.

ורבינו אמר טעם אחר במה שלא ישב בביה"ש בסוכה, לפי שהוא ספק קיום מצוה ואי אפשר לברך ברכת לישב בסוכה מספק, ועל כן אינו רוצה להכניס עצמו לכלל ספק קיום המצוה כשאינו יכול לברך עליה, שהרי לכתחילה אין לעשות המצוה בלא ברכה, כמבואר במשנה (תרומות א', ו') שאילס וערום וכיו"ב לא יתרומו משום שאינם יכולים לברך. משא"כ במוצאי הושע"ר הלא כבר בירך קודם לכן על הישיבה בסוכה, וממשיך לשבת בה אף בבין השמשות על סמך אותה הברכה.

הראוני שנשאל רבינו (דעת נוטה ציצית תשו' תרצ"ב) לענין לבישת ט"ק בלילה אף שלא יוכל לברך, והשיב שכיון שיש ענין ע"פ קבלה ללבוש ציצית אף בלילה, ואינו יכול לברך מספק, אינו חייב בברכה. ועיי"ש שאמר רבינו שאביו הקה"י מחלק בין זה לישיבה בסוכה בביה"ש, שכיון שלא חייב לישב בה, עדיף שלא להכניס עצמו לספק חיוב ברכה, [בדומה למש"כ השו"ע (או"ח ר"י, א') שנכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית, כדי שלא להכניס עצמו בספק ברכה אחרונה, ועי' גם בשו"ע (שם ק"צ, ג'). מיהו גם בזה הביא שהחזו"א לא סבר כן, ונהג כדעתו למעשה].

והעיר בזה הגר"י מקלב שליט"א: צע"ק שכבר נשאל רבינו (דעת נוטה שם תשו' תרט"ז) אם שרי להתעטף בציצית בלילה, אף שמכניס עצמו לידי ספק ברכה, שהרי לדעת הרא"ש כיון שהטלית מיוחדת גם ליום צריך לברך עליה אף בלילה, והשיב רבינו שמותר [וכ"מ בנחלת אליהו ח"א אות ב'], ודלא כס' מעורר ישנים שכתב לכיון שאינו מתעטף לשם מצוה, וזהו כדעת הלבוש שהביא המשנ"ב הנ"ל.

ובהערה שם כתבתי, די"ל דטפי עדיף להתעטף בציצית ולכוין למצוה אם חייב בה, ויקיים מצוה של תורה, אף שאפשר שמבטל בזה חיוב ברכה דרבנן, מאשר ליבטל ממצוה של תורה ולכוין שלובשה לכבוד בעלמא, והסכים לזה רבינו. ולזה צ"ע דאף בנידון דידן י"ל דטפי עדיף לישב בסוכה בביה"ש, ושמא יקיים מצוה של תורה, אף שמבטל ברכה דרבנן.

(הערת מערכת: ע"ע בהרחבה בזה בקונטרס דקדוקי מצוות, כאן הובא רק חלק מהדברים.)

ה. היה מברך ברכת לישב בסוכה אפילו כשלא היה אוכל 9 מיד. אבל כשנכנס לאכול היה ממתין לברך ברכת לישב סמוך לאכילה.

9. כדעת הגר"א (ביאורו"ג תרל"ט, כ"ט. מע"ר אות רי"ח) שהעיקר כדעת הרי"ף (סוכה כ"ב א') והרמב"ם (סוכה ו', י"ב) שכתבו לברך על הישיבה אף בלא אכילה, וכפשוטו לשון הגמ' (סוכה מ"ו א') נכנס לישב בסוכה מברך אקב"י לישב בסוכה. וכתב רבינו בספר הזכרונות (סוכה אות י"ז) שכן הורה לו החזו"א למעשה. אמנם דעת ר"ת (ברכות י"א ב'. סוכה מ"ה ב') שמברכין בשעת סעודה. וכן פסק הרא"ש (שם). ובשו"ע (תרל"ט, ח') פסק כדעת ר"ת והרא"ש.

ובכל זאת היה משתדל לאכול משהו, ואף כשאכל משהו היה מברך תחילה ברכת לישב בסוכה ואח"כ ברכת הנהנין, שכיון שהורה לו החזו"א שהעיקר כדעת הגר"א שיש לברך כבר על השהייה, נמצא שאין ברכת הלישב בא מחמת האכילה דווקא, ולכן יש לחוש להפסק בין ברכת הנהנין לאכילה.

אמנם אביו הקה"י לא היה מברך ברכת לישב בסוכה אלא בשעה שהיה אוכל, ולכן היה מברך תחילה ברכת הנהנין ולאחר מכן ברכת לישב בסוכה. וכתב בספר ארחות רבינו שאמר הקה"י שאף לדעת הגר"א שמברכין על השהייה בסוכה, מ"מ אם בירך תחילה במ"מ ואח"כ לישב בסוכה, אין זה נחשב כהפסק, דכיון שאסור לאכול חוץ לסוכה, נמצא שזה מעניני הסעודה.

א. רבינו טרח בקטיפת הסכך 1 בעצמו 2, והיה מביא עמו את בניו ונכדיו לחנכם בחביבות המצוה.

1. וכמו שנתבאר בהנהגות ימים נוראים, שכבר למחרת צום גדליה היה רבינו הולך לקטוף את הסכך, והיה מקפיד ליטול ממקום שאין בו חשש חילול שבת בהשקיע העצים והטיפול בהם וכדו', ואין בו חשש גזל ע"י שהיה מברר מי הבעה"ב ומבקש ממנו רשות.

ושנים רבות היו קוטפים את הסכך מעצי האקליפטוס שמאחורי ישיבת פוניבז' לצעירים, ובא' השנים התגלו תולעים בעצים אלו אחרי שקטפום והניחום על הסוכה, ומאז היו קוטפים עצי דקל.

2. כדי לטרוח בגופו במצוות, כמש"כ השו"ע (או"ח ת"ס, ב') בשם הרא"ש שכן ראוי לכל אדם לעשות, להיטפל הוא בעצמו במצוה. וגם בקיצור שו"ע (קל"ד, א') הפליג במעלת הטורח בעצמו בעשיית הסוכה והנחת הסכך, עיי"ש. [וראה רש"י (סוטה כ"ב ב') למדנו קיבול שכר מאלמנה, שהיתה טורחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר, למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר]. וכמו שהבאנו בהנהגות ערב פסח לענין טחינת החיטין ושאיבת מים שלנו ולישת המצות.

ודרכו היה להכריז לסובבים בשעת קטיפת הסכך, את המבואר בדברי הגמ' (מכות ח' א') **"חטיבת עצים דסוכה הוה מצוה"**, והיה קוטף כמה ענפים, ולאחר מכן היו הבאים עמו ממשיכים בקטיפת כל הסכך, והוא היה פונה לפינתו לומר תהילים, כדרכו בכל עשיית להשלים אמירת כל התהילים מידי יום.

ב. במוצאי יו"כ מיד אחר סעודת מוצאי יו"ט 3 היה רבינו מתעסק 4 מעט 5 בסוכה 6.

3. שהיתה מיד אחרי הבדלה, כדרכו של רבינו בכל מוצאי שבת, להסמיק סעודת מלוה מלכה להבדלה, ע"פ דברי המשנ"ב (ש', ב') שטוב להקדימה, כדי שתהא סמוכה ליציאת השבת.

4. ופעם נשאל ע"י מי שאינו יכול לעשות הסוכה מיד במוצאי יו"כ אלא למחרת, והשיב לו רבינו שבכה"ג עדיף לעשות הסוכה ע"י שלוחו במוצאי יו"כ, דכיון דשלוחו של אדם כמותו, מקיים בזה את מש"כ הרמ"א (שם) שהמדקדקין מתחילין מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה. וכן הביאו בשם חמוי רשכבה"ג מרנא הגר"ש אלישיב זצוק"ל (אשרי האיש ג', כ"ד, י"א). ואולי עדיף שיעשה השליח רק את ההתחלה, וישאיר לקיים בגופו את המשך בניית הסוכה למחרת, ע"ד מש"כ המשנ"ב (תרכ"ד, י"ט. תרכ"ה, ב') לדקדק ולפרש בכוונת הרמ"א.

5. בדרך כלל היה מסדר מעט סכך ע"ג הסוכה, [ודי בזה למצוה בו יותר מבשלוחו, כמבואר בפמ"ג (אש"א תל"ב, ה') עיי"ש]. ואף שבדרך כלל הסוכה כבר היתה עשויה כולה לפני יו"כ, בכל זאת היה רבינו מוסיף ליתן ענף על גבי הסכך במוצאי יו"כ, לקיים מש"כ הרמ"א (או"ח תרכ"ד, ה') שמתחילין מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה. ולפעמים היה פותח מעט את הגג ואומר לאחר להמשיך.

6. רבינו היה אוהב לספר כל שנה, מה שכתוב בספר עליות אליהו, שבמוצאי יו"כ תיכף בלילה אמר הגר"א לאי' מתלמידיו, הלא נכון לקבוע תיכף יתד בסוכה כמנהג העולם, לכה איתך, והביאו החדרה, ויקח מסכת סוכה וילמדו בה כל הלילה, ואמר לו הגר"א "זהו היתד שקבעתי במקום נאמן".

10. כתב רבינו בספר הזכרונות (סוכה י"ז) וראיתי שאם רצה [החזו"א] לילך לאכול תיכף, המתין עם הברכה עד האכילה. ואולי מקור הדברים מדברי הגר"א בביאורו (או"ח תרמ"ג, ג') שעמש"כ השו"ע שנוהגין לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא, הביא הגר"א ראי' ממה שנחלקו (סוכה נ"ו א') סוכה וזמן איזהו מהן קודם, אלמא דמברך ברכת הסוכה לאחר ברכת היין או הלחם. וכיון שהוכיח כן מהגמ', נראה שאף לשיטתו כשברך לסוכה לאכול, מברך תחילה המוציא ואח"כ ברכת הסוכה.

ו. מי שזכר אחר ששתה יין הקידוש שלא בירך לישב בסוכה, יברך מיד, ולא ימתין לברך ברכה זו על הפת 11. (דר"ש ב' רצ"ג).

11. ועוד הוסיף רבינו שאם נזכר שלא בירך לישב בסוכה אחר שנטל ידיו לאכילת הפת, יקדים לברך ברכת לישב בסוכה ואח"כ ברכת המוציא, כיון שבכח"ג כבר נתחייב תחילה בברכת הסוכה, ואחר מכן בברכת הפת. (דר"ש ב' רצ"ג).

ז. אמר שאם יורד גשם 12 ומכסה בגג, עדיף להשאר בסוכה המכוסה, מאשר לעלות לביתו 13.

12. סיפר חתנו הגר"ז ברורמן שליט"א שאירע פעם שהיו גשמים רבים ביום הושענא רבה מהבוקר ללא הפסקה, וכשראה רבינו שלא פסקו הגשמים עד אחרי מנחה, אמר שיניחו נילון מתחת לסכך, וכך אכלו בסוכה את הסעודה.

13. כן העיד הגר"א מן שליט"א (דר"ש עמ' שפ"ג), והביא שדקדק זאת רבינו מדברי המשני' (תרכ"ט, נ"ח) שכתב שבשעת הדחק שלא יכול לאכול בסוכה... על ידי גשמים הנוטפים..., מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ארבעה טפחים משיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך ע"ז לישב בסוכה. ע"כ. ומקורו מהחיי אדם שכתב דלא עדיף מלנאותה, [וראה עוד מש"כ בזה בביאור"ל שם ד"ה או שהוא].

וכיון שכך הוא הדין כשמכסה את הגג ע"ג הסכך דמאי שנא. [וראה גם בתשו' אגרו"מ (ה', מ"ג, ד') ושבת הלוי (ד', נ"ז) שהעלו כן. ובגג העשוי מנסרים של עץ דעת רבים שהוא כשר מה"ת ויש לישב תחתיו, עיי' פמ"ג (אש"א תרכ"ו, ט') מחצית השקל (תר"מ, ט') חלקת יואב (סי' כ"ח) ועוד]. וכן ראיתי להגרא"ח ברי"ט צ"ל שצידד כן מכח דברי התוס' (סוכה ט' ב') והמהרש"א (שם, י' א'), ואף כתב שבכח"ג חייב להישאר בסוכה.

הערת הגר"י מקלב שליט"א: להמבואר במשני' שם זהו דווקא כשהגג המכסה הוא בתוך ד' טפחים להסכך הכשר, דכשהוא גבוה ד' טפחים מבואר (תרכ"ז, ד') דפסולה. [וגם כשהוא בתוך ד' טפחים, לו"ד רבינו היה מקום לומר דגג הקבוע אינו נידון כלנאותה ופסולה, וצ"ע].

ויתכן לומר טעם נוסף למה סבר רבינו דעדיף להשאר בסוכה המכוסה, דהנה נשאל רבינו במי שהיה לבוש טלית ונתנה לחבירו לזמן מועט, שדעת העמק ברכה שכיון שבאותו זמן שהקנה הטלית לחבירו אינו יכול לקיים בה המצוה, הוי הפסק במצוה, וצריך לחזור ולברך כשיחזירו לו. ונשאל רבינו אם נוהגין כן, והשיב שכמדומה שאין נוהגין לחזור ולברך בכח"ג. והובא בספר דעת נוטה (ציצית תשו' ר"א).

וכתבתי בהערה שם ששמעתי מרבינו, שכזאת נשאל במי שיצא מסוכתו מחמת שירדו גשמים על דעת לשוב לסוכה כשיפסקו, וכשיצא סגר את גג הסוכה, האם צריך לחזור ולברך כשחוזר ומגלה את גג הסוכה, ואמר שהשיב שאין צריך. וראה בספר שלמי תודה (סוכות סי' י"ד) שנסתפק בזה.

ובשו"ת לבושי מרדכי (תליתאי סי' נ"ב) הביא מספר ברכת הבית (שער נ"ג, ו' ז') שכתב, שאם אחר שסגר גגו נשאר בסוכה בעת ירידת הגשמים, אי"צ לחזור ולברך כשפסקו הגשמים, דכיון שנשאר בסוכה לא הסיח דעתו וממתין להפסקת הגשם. ואפשר שרבינו חשש לזה, ולכן סבר שעדיף להשאר בסוכה בעת ירידת הגשמים אף שסגר את הגג. ואינו משום שמקיים מצות ישיבה בסוכה כשהגג סגור, אלא כדי שלא יהא היסח הדעת כשיפסקו הגשמים ויפתחנו. ולפי זה אפילו אם הגג למעלה מד' טפחים מן הסכך, עדיף להישאר בסוכה.

ח. הקפיד שהכזית 14 שאוכל בליל יו"ט בשביל אכילת כזית חובה לא יהיה בו המעשר ראשון 15 והמעשר עני 16.

סיפר בנו הגר"י שליט"א: אחרי שאחי הגאון ר' שלמה שליט"א התחתן, התארח בליל סוכות ביו"ט ראשון אצל אאמו"ר, ואח"כ חזר לביתו שהיה אז בשיכון אגודת ישראל, באמצע הלילה ירד גשם חזק מאד, ורבינו לא התעורר מיד, וכשהתעורר מהגשם הפסיק הגשם.

אמר רבינו: **אני חושב שהגשם ירד בכדי להזכיר לי ששכחתי לומר לכיון בכזית לשם מצות סוכה דאורייתא**, [כנראה את הכוונה המיוחדת: זכר ליציאת מצרים ולענני הכבוד], ואאמו"ר הלך עימי יחד לביתו של ר' שלמה, והעיר אותו ושאל אותו האם כיון בכזית הראשון, ואמר שלא, כי לא הזכירו את זה בסעודה, ואמר לו רבינו שיתול ידיו ויאכל כזית. וכשחזרו הביתה גם אנחנו נטלנו ידיים ואכלנו כזית בסוכה. [וראה בספר שלמי תודה (להגר"צ פלמן צ"ל, סי' א') שהביא כמה מעשים בכגון זה מגדו"ל].

ואף שכתב הביאור"ל (ס', ד' ד"ה וי"א) שלדעת השו"ע בדיעבד יצא אף כשלא כיון באכילתו, כיון דהוי בכלל מצוות אי"צ כוונה. ובפרט כשיוון את הכוונה לצאת ידי חובת המצוה. מ"מ חשש רבינו לדעת הב"ח (תרכ"ה, וריש סי' ח') הסובר שבסוכה צריך לכיון גם טעמי המצוה, כיון שכתבה בו התורה למען ידעו דורותיכם, וראה בבכורי יעקב (תרכ"ה, ג') שהעלה שאם לא כיון את טעם המצוה במצות סוכה אפילו בדיעבד לא יצא. [ועיי' גם בשו"ע (תע"ה, ד'), ובמשנ"ב שם].

15. בספר דרך אמונה (תרומות ו', ב' ביאור"ל ד"ה כהני) הביא רבינו בשם החזון איש, שאע"פ שכיום אין נותנין תרומה לכהן וללוי, [כיון שעולין לכהונה ולוייה ע"פ עצמן, ואף שסומכין ע"ז לענין נשיאות כפיים ופדיון הבן בברכה, לענין מתנות חששו שאם יתנו להם יתרבו העולים בשקר, עיי"ש], מ"מ בדבר שצריך שיהיה "לכם", כגון מצה ומרור ואתרוג יש להחמיר להוציא את המעשר ראשון, שהרי אם יתברר מי הלוי יצטרך ליתן לו, [ואף ללוי עצמו החמיר בזה, עיי"ש]. והוסיף רבינו שגם בכזית ראשון של סוכה צריך שלכם, שהרי למדין אותו ממצה בגז"ש ט"ו ט"ו, והביא שמצא כן במנח"ח (שכ"ה, י"א) עיי"ש.

ולכן היו שומרים חלק מהקמח של המצות שלא היה בו שום מעשר, לאפות בו את הפת לאכילת כזית ביו"ט של סוכות. וכן בארגזי המצות שהיו מוכנים לפסח, היה כותב על ארגז א' שבו הוקבעו המעשרות, כדי שלא ישתמשו בו לכזיתים של ליל הסדר.

16. היינו כשמעשרים מעשר עני בדבר שיש בו ספק אם הוא טבל או מעושר, ככה"ג אין נותנין אותו לעני משום דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ומ"מ כיון שאם יתברר שלא עישרו את המאכל קודם לכן, יהא צריך ליתנו לעני, ונמצא שהיה בו חלק השייך לעניים, חוששים בזה משום לכם.

ט. כמו כן הקפיד שיהיה כזית זה נילוש מקמח ומים ללא סוכר וכיו"ב 17.

17. שלא יהיה בכלל פת עשירה כמצה עשירה, שהרי הוקשה אכילת כזית זו בסוכות לאכילת כזית מצה בפסח וכמשנ"ת. והראה מקורו בפרי מגדים (אש"א תרל"ט, ט"ו, משב"ז סוף תרמ"ג) שמצדד כן. וראה שם שכתב דנראה שמעט מלח אינו מחשיבו לפת עשירה, שאף במצה לא נאסר מצד מצה עשירה, אלא משום שמחמם ועלול להביא לידי חימוץ (או"ח תנ"ה, ה'). ובמשנ"ב (ה'), ובסוכות לא שייך האי טעמא דחימוץ. ולכך הרשה להכניס בעיסה זו מעט שמן ומעט מלח.

י. הקפיד ללבוש ולפשוט את מעילו וכובעו בסוכה. ואמר: "חבל לבטל רגע אחד מהסוכה" 18.

18. כך העיד נאמנו רבי ישעי' אפשטיין שליט"א, כשהיה מגיע כמעט מידי יום לקחתו לסנדקאות, והיה רבינו מבקש ממנו להביא מעילו וכובעו לסוכה כדי ללבשם שם, (וראה בשעה"צ תרל"ט, ד'). [ואף בשעת פטירת הרבנית ע"ה בשבת חוה"מ לא הניח את הסוכה ונשאר שם ולמד חובותיו, רק יצא לכמה רגעים כשטיפלו בה, ומיד חזר לסוכה ותלמודו בפיו].

ובראותו את חביבות מצות הסוכה על רבינו עד שאינו חפץ ליבטל ממנה ולו רגע מועט, שאלו למה הוא הולך לסנדקאות הלא מפסיד כנגד ענין זה קיום מצות סוכה זמן רב. והשיב לו רבינו, לפי שכך ראה אצל החזון איש שהיה הולך לסנדקאות למרחוק, אף שהפסיד מחמת כן כמעט יום שלם בסוכה.

יא. הקפיד שיהא שולחן בסוכה גם בזמן השינה 19.

19. סיפר רבינו שדודו הגר"ש גריינמן העיד, שכך היה נוהג הח"ח בסוכתו שהשאיר שולחן בשעת השינה, ופירש לו טעמו כדי שתהיה הסוכה ראויה לאכילה גם בשעת השינה, כדרך שהצריך הרמ"א (תר"מ, ד') שתהיה הסוכה ראויה לשינה בשעת אכילה, לכך נהג בזה אביו הקה"י, ורבינו ג"כ נהג בזה כאביו. והביאו שכו"ב כתוב בספר הפרדס (לרש"י, סי' ל"ט) עיי"ש.

הערת הגר"י מקלב שליט"א: רבינו חידש עוד דמהני לזה שולחן מתקפל ואפשר שיהא מקופל בשעת השינה. וכמדומה שאמר שכך נהג בעצמו לקפל את השולחן כדי שיהיה מקום לישון, וכן יש להעיר שאין שיעור לשולחן, ודי לזה בשולחן של טפח על טפח..

יב. השגיח בעצמו אחרי הסעודה, שירוקנו את כל הכלים מהשולחן.

קרעו שערי שמיים בתפילה ובתחנונים לרפואת הגאון הגדול רבי ישראל בונים בן חיה ריווא שרייבר שליט"א ר"ר נתיב הדעת וגאב"ד אשדוד, הזקוק לרחמי שמיים מרובים

יו"ל ע"י מכון "דרך אמונה" בקול ובכתב - קו דרך אמונה: 0799-211-666 לקבלת הגיליון במייל: a0799211666@gmail.com

הגיליון מובא מידי שבוע במסגרת חוברת אוצר הפרשה, גליונות מרבתינו זצוק"ל ושלטי"א ניתן לקבלו במייל - a169258235@gmail.com

נא טלו שותפות ביזכוי הרבים - לתרומות והנצחות ליזכור ולע"נ ניתן לפנות למייל אוצר הפרשה, וכן במספר - 055-760-0055